

הרב ח' משה אהרן סלושץ

מדוע אין יוסף מודיע לאביו שהוא חי במצרים?

יש להתפלא על יוסף, איך הוא גורם סבל כל כך גדול לאביו. עוד בבית פוטיפר היה בידו לשלוח איגרת לאביו, הלוא שיירות הילכו בין מצרים לארץ כנען. כל שכן, כאשר הוא כבר כיהן במצרים, כמשנה למלך היה בידו לשלוח אפילו שליח מיוחד לאביו, ועל אחת כמה וכמה כשהאחים יורדים אליו למצרים. במקום לומר להם: תגידו לאבא שאני חי! הוא מקשיח לבו ולא מתחשב באביו. איזו זכות יש לו לייסר כך את אביו? יש ליוסף חשבון פרטי עם האחים - למה על גב האבא? ועוד להוסיף לו צער ומכאובים ולגלגל עליו גם את צרת שמעון וצרת בנימין?! איך לבסוף יוסף לא התבייש להסתכל בפניו של אביו, ויעקב לא הקפיד עליו?

אמנם שאלה זו מופיעה כבר ברמב"ן, ותשובתו: יוסף הבין שמן השמיים הודיעו לו על כך שחלומות אלו צריכים להתגשם, וכל מה שעשה היה בעבור שיתקיימו החלומות, כי זהו רצון הבורא.

אך עדיין הקושי גדול. וכי הקב"ה לא יוכל בעצמו לעשות את שהוא רוצה? וכי יוסף חשב שבלי תחבולותיו לא תקום עצת ה', ושהוא חייב לתת לקב"ה את "שירותיו" המתוחכמים? הרי אם הקב"ה רוצה שהחלומות יתגשמו הוא כבר ימצא את הדרך לכך, ואל ליוסף לערב עצמו בדבר. על זה נאמר "בהדי כבשי דרחמנא למה לך" - כלומר, אתה עשה את שלך, המוטל עליך, והוא, יתברך שמו, יעשה את מה שהוא רוצה שיהיה. אף אם נניח שיוסף הבין שהקב"ה רוצה ממנו שיעשה בעצמו את ההשתדלות הדרושה לקיום החלומות (היכן זה נרמז בחלומות?) אבל האם גם באופן של מצוה הבאה בעבירה? האם לעבור עבירות לשם כך? שוב מצאתי שקושיה זאת על הרמב"ן כבר מופיעה בספר "עקדת יצחק" וכך גם הקשה האברבנאל.

הבה נתבונן בהתנהגותו של יוסף. היא מתמיהה לכל אורך הדרך, אבל ביותר היא מעוררת פליאה והשתהות בסופה של אותה דרך. היינו, בעת שהוא נאלץ כבר להתוודע לאחים.

"ולא יוכל להתאפק" - למה לא יכול? כה דברי המדרש (רבה פרשה צ"ג, ח): "אמר יהודה לנפתלי לך וראה כמה שווקים במצרים. קפץ וחזר אמר לו י"ב. אמר יהודה לאחיו אני אחריב מהם שלושה וטלו כל אחד ואחד אחד ולא נשאיר בהם איש... באותה שעה ולא יכול יוסף להתאפק, כיון שראה שהסכימה דעתם להחריב את מצרים אמר יוסף בלבו מוטב שאתוודע להם ואל יחריבו את מצרים. אמר להם יוסף לא כך אמרתם שאחיו של זה מת, אני אקראנו ויבוא אצלכם, והיה קורא 'יוסף בן יעקב בא אצלי', 'יוסף

בן יעקב בא אצלי, והיו מסתכלין בארבע פינות הבית. אמר להם מה אתם רואים – אני יוסף אחיכם, מיד פרוחה נשמתן".

בשיא המתח באוויקה של פרוץ מלחמה, ובדרישה אולטימטיבית לשחרור המייד של בנימין, שעת האפס הגיעה. אווירה אפופה חרדה מפני התפוצצות שתביא לשפיכות דמים והחרבת שוקי מצרים, והוא (יוסף) לפי המשתמע מהמדרש - דעתו נתונה להתבדח אתם! מה רצה יוסף להשיג במתיחה "יוסף בן יעקב בוא אצלי"? הבזמן כזה לחוץ ורווי מתח אימה יש לו להתקלט אתם! מה רווח יהיה לו אם ישימם ללעג!

ללא ספק הייתה ליוסף מטרה בעניין, ואותה מטרה חייבה אותו לנהוג אתם במזירות ובדרכי חידות מן הרגע הראשון ועד ל"תעלולי" האחרון. לכל אורך הדרך הוא חותר בתכנון ובתחכום להגיע למטרה הנכספת: שלום בית אמיתי! לא חיצוני גרידא שלא יהיה בר קיום נצחי, אלא אמיתי ונצחי לדורי דורות, וכפי שיבואר להלן. נכון הדבר שהוא עשה זאת בדרך מכאיבה, מכאיבה גם לאביו האהוב, אבל כלום ברירה אחרת הייתה לו? בבית יעקב נוצר קרע נורא שלא היה ניתן לאיחוי על-ידי הידברות.

יוסף היה נקרע מהמשפחה לדורות עולם ושלמות עם ישראל הייתה נפגעת, אילו לא היה יוסף נוהג כפי שנהג. מה היה "מרוויח" אביו אם היה מתגלה לו שיוסף חי ו"הקרע" לא היה מתאחה לעולם! יוסף היה חייב לנקוט זהירות לפני שהוא מתגלה, ולתכנן את צעדיו בלי להתחשב בכאב של אביו, אלא במה שטוב באמת לאביו, ולכלל המשפחה, שהיא הייתה היסוד לבנין בית ישראל. לפניו עמד הסיכוי האחרון לאיחוי הקרע ולשלמות עם ישראל, וכלום הוא רשאי לוותר על כך! בלי שבט יוסף לא יקום עם ישראל - הצלת עם ישראל כולו תלויה בדבר.

כדי שהדברים יובנו הבה נשאל את עצמנו על מה שנאו האחים את יוסף. איך נוכל לייחס לשבטי י-ה קטנוניות של קנאה באח יתום (מאמו) המושך תשומת לב אביהם? על כתונת פסים שקיבל? התרגזות עד לאובדן שיקול הדעת בגין סיפורי חלומות? התיאור לא מתאים לשבטי י-ה. מאיזו דיבה רעה הם פחדו עד שהתירו לעצמם להתנכל לו להמיתו כדין רודף? הלוא דבר הוא! פשוטו של מקרא לא מגלה לנו את שורשי הדברים, אבל מתוך דברי קדמונינו נבין ממה הם פחדו.

ידועים דברי ריה"ל בספרו ה"כוזרי", המבאר "אתה בחרתנו" במובן של "ביררתנו", ובעקבותיו הלכו רבים. תמצית הדברים הוא, שהחל מאדם הראשון בירר הקב"ה אחד מכל דור ודור שהוא היה המובחר מכל אותו דור והשאר נדחו. גם אצל האבות, אברהם ויצחק, נמשך הבירור הפנימי בתוך המשפחה: יצחק נברר, וישמעאל - פסולת שנדחתה. יעקב נברר, ועשיו - פסולת שנדחתה. בא המלבי"ם (תחילת פרשת וישב, ובעיקר בפסוק ד) ואומר שזה המפתח להבין את שבטי י-ה. האחים לא ידעו שאצל יעקב תם ונשלם הבירור. הם חשבו שזהו תהליך היסטורי טבעי החייב עדיין להימשך גם בדורם. מדוע, אם כן, לא יפול החשד על יוסף? הם רואים שהוא מתנהג בדרך המזכירה את התנהגות עשיו "כי צ"ד בפיו". גונב לב האבא (רש"י שם) יושב

בפנים עם אביו ולומד תורה, ובחוץ הוא עושה מעשה נערו, מתקן שערו, ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה (רש"י ל"ז, ב). מוציא דיבתם רעה לספר לאביהם על עבירות שרואה בהם בעיני דמיונו (עיין רש"י שם ובי"שפתי חכמים" המבאר היאך הוא טעה). פחדם היה שהוא רוצה לדחות מעל פני אביהם ולמנוע מהם מלהידבק בעניין האלוקי שהקבי"ה ינחיל לזרעו של אברהם אבינו, ועניין החלומות רק אישר להם שאכן אלו הם הרהורי לבו.

לפני עיניהם תמונה מן העבר: אברהם טעה בישמעאל, הוא לא ראה את הרע שבו. שרה - אם הבית - היא זו שהשגיחה על טהרת הבית ואומרת לאברהם: "גרש את האמה הזאת ואת בנה כי לא ירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק" (בראשית כ"א, י). אברהם לא הבין זאת, "זרע הדבר מאוד בעיני אברהם על אודות בנו". אבל הקבי"ה מצווהו "אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה" (שם, יב). אברהם חויב להתאכזר על ישמעאל. הפסולת נדחית, הבית נטהר, ויצחק ממשיך את המורשת. הדבר חוזר על עצמו בדור שלאחר מכן.

יצחק לא מבחין איך עשיו גונב את לבו, ושוב אם הבית היא זו הפוקחת עין על טהרת הבית (ורבקה אוהבת את יעקב), עומדת על משמר הקודש עד שמצליחה לדחות את הפסולת. למה לא יתעורר עכשיו אצל האחים חשד על יוסף? הלא התנהגותו מזכירה להם את עשיו, דודם, במוצאם אצל יוסף צביעות וחונף בהליכותיו עם אביהם. אצל אברהם ויצחק הייתה עין צופייה של אם הבית, שהצילה את טהרת הבית, ואילו עכשיו אצל יעקב אין אם בית. רחל לא חיה עוד, והרי גם בניה של לאה הודו שרחל היא זו שהייתה אם הבית של יעקב (עיין רות ד', יא ברש"י), ומי ישמור עכשיו על טהרת הבית? מי ידחה את הפסולת מן הבית? מדוע לא ירגישו בחוב הקדוש של שמירת טהרת הבית המוטל עכשיו עליהם?

הם רואים מה שאביהם לא רואה, על כן עליהם מוטלת האחריות באין אם-בית שתעשה זאת. אביהם הרי לא יאמין להם, אם כן מה עליהם לעשות? וכי גירוש ישמעאל החולה למדבר לא היה מעשה אכזרי? הלא הם חייבים לנכש את העשבים הרעים מכרם ה' צבאות, כדי שיוכל לצאת עם ישראל מזרע קודש בלי שיתסאב מפסולת שתערב בו חלילה.

העובדה שהאחים הלכו לחפש את יוסף במצרים בשוק של זונות, וכדברי המדרש בראשית רבה פרשה צ"א פסוק ו, יש בה ללמדנו שהם רצו להאמין שיוסף רחוק מבית אביו ימצא בצורתו הטבעית כהתגלמות טומאה.

צא ולמד עד כמה חשבו האחים למצוה את מה שהם עושים. הלא הם צירפו את הקבי"ה למניין להחרים כל מי שיגלה אותו מעשה. כה דברי המדרש תנחומא: "מה עשו, שיתפו לקבי"ה באותו החרם שלא יגיד לאביהם וכו', ואף הקבי"ה אעפ"י שכתוב ימגיד דבריו ליעקב, דבר זה לא הגיד מפני החרם" (ועיין רש"י ל"ז, לג). כיצד העזו לשתף את הקבי"ה בביצוע פשע? הוי אומר שאצלם היה המעמד קדוש. בטוחים היו בעצמם שהכל נעשה לשם שמיים, שאת הטוב והישר בעיני אלוקים הם עושים, ויש לו נחת רוח מהם. הם דנו את יוסף כדין רודף. לא רודף להרוג את הגוף אלא את הנפש.

לנשלם מן היעוד האלוקי שהובטח לזרעו של אברהם ולסאב את קדושת עם ישראל. הם היו בטוחים שהוא גונב לב אביהם כדי שיעדיפנו על פני שאר האחים והם יידחו מפניו, כמו שעשה אברהם ליצחק בדחותו מפניו את ישמעאל ואת בני הפלגשים, וכמו שיצחק עשה ליעקב בדחותו מפניו את עשיו. הם האמינו שאין תוכו כברו ומצוה להקדים ולדחותו לפני שהוא יגרום לדחות אותם. מצדם הייתה זו מלחמת קודש בטומאה שלא תחדור לעם ישראל.

הם לא חשבו לבצע פשע, אלא פסקו עליו דין תורה, ופשוט הדבר שיוסף ניסה בכל כוחו להוכיח את טעותם ולסתור את טענותיהם נגדו. המדרש אומר (ילקוט שמעוני, מקץ מ"ב): "אפשר יוסף בן שבע עשרה שנה רואה את אחיו מוכרין אותו ושותק? אלא מלמד שהיה מתחבט לפני רגליו של כל אחד ואחד כדי שיתמלאו רחמים ולא נתמלאו". יוסף ודאי התאמץ להעלות כל מיני טענות להגנתו, אבל לא הצליח לשכנע אותם.

גם בעת עומדם לפני יוסף מושפלים ומצדיקים עליהם את הדין: "ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו, על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו, על כן באה אלינו הצרה הזאת", הם לא זזים מפסק הדין. תמונה נלעגת: על מה הם מתוודים, לא על אשמת חטא של עצם מכירת אח, אלא על אטימת אזניים מתחוננו, כך מדייק הרמב"ן, ועיין ג"כ בספורנו שם. וקובע ה"כלי יקר" שלא השתנתה דעתם עליו. בעצם המכירה הם לא ראו חטא, אלא הצטערו על שלא ריחמו עליו לנהוג בו לפני משורת הדין. "בהתחננו אלינו ולא שמענו" - זה עיקר הווידוי על רגשי האשמה שלהם. הקשחת לב ותו לא!! ומה עם הפשע עצמו!! שמע מינה שבעיניהם פשע לא היה בדבר, כי הלוא ידעת תורה' שלהם הייתה שיוסף יצא חייב בדין ודין אמת לא יזוז מפסק דינו בגלל רגשות, כי הלוא אין אחר מעשה ביידי כלום עד שיביאו ראיות חדשות.

יוסף יודע זאת. הם חרצו פסק דינו, וראיות חדשות להוכיח את חפותו אין לו, הרי כל מה שהיה יכול לומר להגנתו כבר אמר ולא שיכנע. ידעת תורה' שלהם לא תשתנה בגין נסיבות שהזמן גרמן. האם התוודעותו תועיל לשנות את דעתם עליו? אף לאחר עלותו לשלטון הוא חייב להיות זהיר, כי מה יועיל אם יתייראו מפניו ויחייבו לכבדו כמלך? הלוא אין זה אלא מן השפה ולחוץ, ושנאתם הכבושה תידחק פנימה עד שתימצא שעת כושר לפרוץ שוב החוצה בזמן מן הזמנים, אם לא בדור הזה אז בדור אחר, כי הרי פסק הדין נגדו יעבור מאבות לבנים.

נכון שלהוכיח את חפותו אינו יכול, אבל עדיין מקננת תקווה בלבו אולי תימצא דרך להוכיח את עוורונם כלפיו. זו הדרך האחרונה ואסור להחמיץ אותה על אף שהיא תכאיב.

ההזדמנות מגיעה בעת שהאחים יורדים למצרים לשבור בר. יוסף מצוה להביאם דווקא לפניו. אל יטפלו בהם פקידים ואמרכלים כמו באחרים. האם הם יזהו אותו? הם יחקרו במצרים אחרי האח האבוד. במצרים לא שכחו את הסיפור המהמם על העבד שלפני כשמונה שנים יצא מבית האסורים למלך. בקלות יוכלו לשמוע על כך,

לצרף דבר לדבר ולגלות את חידת התעתיקים של המושל המתהלך איתם בתהפוכות, פושט צורה ולובש צורה. "שאל שאל האיש לנו ולמולדתנו", מראה להם שיודע הכל על משפחתם (כמבואר במדרשים), מדבר קשות, מעליל, חובשם בבית האסורים, צריך את בנימין, אך גם מחזיר את כספם, גם מדבר רכות, שואל וחוזר ושואל בהתעניינות גוברת על שלום אביהם הזקן, חוגג איתם משתה בסעודת צהריים, ושוב בא בעלילת הגביע. טיפין טיפין הוא שולח איתותים כמנסה לומר להם: תגלו אותי בעצמכם! האם הם שכחו את החלומות?! מדוע הם לא חוקרים בחוץ מיהו הילד המליץ (כבן שמונה) היודע לשון הקודש?

מה הם חושבים על בקיאותו הרבה בענייני תולדותם ומשפחתם? האם הם כל כך תמימים להאמין בניחוש הגביע? ומעל לכל, הלוא זיו איקונין שלו דומה לשל אביו? פלא, מדוע הם עצמם לא חשבו על הכיוון הזה? הלא זה מוכיח שהם היו בטוחים מעל לכל ספק שיוסף הוא מהות של רע, טומאה, קליפה שצריכים לזרוק, ולא יכלו להעלות על הדעת שיעלו אותו מן השמיים לגדולה, לכלכל מדינות ברעב. זכות זו לא תיתכן אלא לאדם שראוי לכך, ויוסף לא יכירנו מקומו אלא בקובה של זונות, כפי שאכן חיפשוהו שם.

כה דבריו של ה"מסילת ישרים" פרק ג':

"כי הנה חושך הלילה שני מיני טעויות אפשר לו שיגרום לאדם: או יכסה את העין עד שלא יראה מה שלפניו כלל, או שיטעה אותו עד שיראה עמוד כאילו הוא אדם, ואדם כאילו הוא עמוד. כן חומריות וגשמיות העולם הזה, הנה הוא חושך הלילה לעין השכל, וגורם לו שתי טעויות: האחת אינו מניח לו שיראה המכשולות שבדרכי העולם, ונמצאים הפתאים הולכים לבטח ונופלים ואובדים מבלי שהגיעם פחד תחילה. והטעות השנייה, והיא קשה מן הראשונה, היא שמטעה ראייתם עד שרואים הרע כאילו הוא ממש טוב, והטוב כאילו הוא רע, ומתוך כך מתחזקים ומחזיקים מעשיהם הרעים. כי אין די שחסרה מהם ראיית האמת לראות הרעה אשר נגד פניהם, אלא שנראה להם למצוא ראיות גדולות ונסיונות מוכיחים לסברותיהם הרעות ולדעותיהם הכוזבות".

חושך העוה"ז יכול לעבור גם לתחום הרוחני ולטשטש את ראיית האמת, ובאם העניין הרוחני הוא עיקר החיים לאדם, אזי תגבר הסכנה שהנגיעה הרוחנית תסנוור עיני השכל. "רְאוּבֵן עֵלְזוֹן אִמּוֹ תַצַּע" (רש"י ל"ה, כב). כוונתו הייתה לשם שמיים עד שהכיר בחטא והודה ולא בוש (סוטה ז', ע"ב, ועיין מדרש רבה פ"ד, יח)¹. "פנינה לשם שמיים נתכוונה" (ב"ב טז, ע"א ועיין רש"י שמו"א ב', ה' שקברה בניה בגין כך). חזקיהו המלך למען כבוד שמיים לא נשא אשה עד שבא ישעי' הנביא והעמידו על טעותו (ברכות י, ע"ב).

1. אפשר שזאת היא הסיבה שראובן לא היה בטוח כמותם ב"מצוה" של סילוק יוסף כפסולת, כי הלוא הוא כבר נכשל פעם בחייו בעבירה שנדמתה לו כמצוה, ונסיונו האישי לימדהו להיות זהיר במעשים מכוערים הנעשים לשם שמיים. זה נותן לנו גם כן להבין מדוע הוא מצא עכשיו את הזמן לפרוש מאחיו ולעסוק בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו (רש"י ל"ז, כט). ה"לשם שמיים" של אחיו הזכיר לו את חוויית ה"לשם שמיים" של חטאו, ועל כן הוא שב עכשיו לתקנו מחדש.

יוסף יודע שהצלתו תלויה במה שיברר להם את עוורונם כלפיו, ואז הם יפסלו את עצמם מלמפרע מהיות דייניו. ככל שיתברר להם יותר עוורונם כלפיו, כן הצלחתו תהיה גדולה יותר. על כן הוא אינו מוותר בשיא המתח על עוד ניסיון. כדאי לנסות גם את הקלף האחרון. לכן הוא מאותת להם בשמו "יוסף בן יעקב בוא אצלי", כאומר: נו, ובכן, הכירוני, זהוני! האם עכשיו תיפקחנה עיניהם לראות? אם לא - אזי תתחזק הכרת עוורונם ומובטח ש"הקרע" ייטיב להתאחות.

"השוחד יעוור עיני חכמים" - גודל העיוורון תלוי בגודל השוחד. הוי אומר, כגודל הנגיעה שיש לאדם בדבר. כמה שוחד צריך לתת כדי שהאחים יוכו בעיוורון מוחלט כל-כך, כפי שהוכיח זאת יוסף?!

האם ישנה בעולם נגיעה גשמית, אישית, שיכולה לעוור כל-כך חזק עשרה בני אדם?! והנה נגיעה רוחנית לשמור על טהרת כרם ה' צבאות כן עשתה זאת! מכאן אתה למד את גדולתם של שבטי י-ה. כמה היה איכפת להם העניין האלוקי, הרוחני. הוי אומר שממקום נפילתם משם אתה למד גדולתם.